

Bescherming van personen

Ontwikkelingen in de dreiging vanuit de georganiseerde criminaliteit

Notitie december 2018

Bureau **Beke**

De Nederlandse overheid biedt bescherming aan personen die het slachtoffer zijn van dreiging vanuit de georganiseerde criminaliteit. Het beschermen van personen is geregeld in de stelsels ‘bewaken en beveiligen’ en ‘getuigenbescherming’ (Korten, 2015). Recente gebeurtenissen – waaronder aanslagen op de hoofdkantoren van verschillende landelijke media – hebben geleid tot de vraag op welke slachtoffergroepen dreigingen vanuit de georganiseerde criminaliteit zich kunnen richten en, in het verlengde daarvan, wat de aard en duur van deze dreigingen kunnen zijn. De term dreiging is overigens breed. In onderhavige notitie wordt gesproken van een dreiging wanneer deze het slachtoffer en/of hun naasten beperkt in hun vrijheid of in de uitvoering van hun functie of rechten.

Het aantal personen dat mogelijk (langdurige) beveiliging nodig heeft, kan de capaciteit van de eerder genoemde stelsels op lange termijn onder druk zetten.¹ Om die reden heeft de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) Bureau Beke gevraagd een *quickscan* uit te voeren die bestaat uit een literatuuronderzoek en een media-analyse. Dit onderzoek moet een antwoord geven op de volgende hoofdvraag en daarbij behorende deelvragen:

1. Kan of zal de dreiging van tegen personen gericht geweld vanuit de georganiseerde criminaliteit in de toekomst leiden tot de noodzaak voor meer of andere beveiligingsmaatregelen rondom personen?
 - a. Welke globale ontwikkelingen zijn er vast te stellen binnen de georganiseerde criminaliteit in Nederland?
 - b. In hoeverre en hoe (mechanismen) hebben deze ontwikkelingen invloed op de frequentie en ernst van dreiging van tegen personen gericht geweld?

Onderzoeksmethoden

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden, is een openbronnenonderzoek uitgevoerd. Dit openbronnenonderzoek was tweeledig en bestond uit 1) het raadplegen van nationale en internationale literatuur en 2) het inventariseren van dreigingen in mediaberichtgeving. Beide onderzoeksactiviteiten staan hierna kort toegelicht.

1. Kamerstukken II, 2017/18, 29911, 194 (Kamerbrief).

Raadplegen van (internationale) literatuur

Om recente kennis (2013 t/m 2018) te ontsluiten, is naar literatuur gezocht met de zoekmachine *LibSearch*. Deze zoekmachine biedt toegang tot fysieke en digitale collecties van bibliotheken en databases wereldwijd. De volgende Nederlandse zoektermen en de Engelse equivalenten zijn in combinatie met elkaar gebruikt: ‘afrekencultuur’, ‘bedreiging’, ‘beveiligingsmaatregelen’, ‘burgemeester’, ‘getuige’, ‘journalist’, ‘intimidatie’, ‘journalistiek’, ‘kroongetuige’, ‘liquidatie’, ‘motorbende’, ‘motorclub’, ‘officier van justitie’, ‘ondermijning’, ‘openbaar bestuur’, ‘rechter’ en ‘wraak’. De zoekslag heeft 15 documenten, waarvan enkele internationaal relevante, opgeleverd.² In deze documenten is gezocht naar ontwikkelingen binnen de georganiseerde misdaad en de mogelijke relatie daarvan met geweldsdreigingen tegen personen. Aanvullend is gebruikgemaakt van bij de onderzoekers bekende literatuur en door het NCTV verstrekte documentatie (‘grijze literatuur’).

Inventariseren van mediaberichtgeving

Nederlandse casuïstiek is geïnventariseerd met een zoekslag in Lexis-Nexis. In deze database kan met zoektermen gericht gezocht worden naar berichtgeving in landelijke en regionale dagbladen. Om eventuele ontwikkelingen in beeld te brengen, is een inventarisatie gemaakt van berichtgeving in de afgelopen vijf jaar (2014 t/m augustus 2018). De in mediaberichtgeving beschreven gebeurtenissen zijn vastgelegd in een analyseformat. Binnen dit format is per incident vastgelegd op welke doelgroep de dreiging zich richtte, wat de ernst en aanleiding daarvan waren en wie voor deze dreiging verantwoordelijk gehouden werd. Vanzelfsprekend zijn hiermee alleen incidenten in beeld gebracht waaraan de media aandacht hebben besteed. Het gaat met andere woorden om zichtbare en gemelde incidenten. Andere incidenten zijn buiten beschouwing gebleven.

Bevindingen

De verzamelde documentatie en mediaberichtgeving bieden zicht in de wijze waarop tegen personen gerichte dreiging vanuit de georganiseerde criminaliteit zich kan manifesteren, tegen wie dit gebeurt en wat de context van deze dreiging is. Deze onderwerpen komen in de volgende twee subparagrafen aan bod. Dit blok besluit met een globaal beeld van de bij deze dreigingen betrokken personen.

Tegen personen gerichte dreiging in de nationale en internationale literatuur

‘een meer strategisch optreden tegen bepaalde (Hollandse én buitenlandse) criminele groepen (..) die ten opzichte van eigen mensen en concurrerende bendes reeds meer dan eens de bereidheid hadden getoond om geweld, dreiging met geweld, maar ook dodelijk geweld, te gebruiken. Waarom dan niet tegen politie en justitie wanneer die erin zouden slagen hun illegale machtspositie in het gedrang te brengen?’

Bron: Fijnaut e.a., (1996, p. 131)

2. We hebben ons omwille van de vergelijkbaarheid beperkt tot empirische artikelen die betrekking hadden op Amerika en/of West-Europa. De meeste gevonden internationale artikelen richten zich echter op Afrika dan wel Midden- of Zuid-Amerika.

De voorgaande quote illustreert dat personen die de georganiseerde criminaliteit actief bestrijden al enkele decennia als een mogelijk slachtoffer worden beschouwd. Uit de Nederlandse literatuur die de afgelopen vijf jaar verschenen is, komen drie beroepsgroepen naar voren die vanwege hun werkzaamheden het slachtoffer kunnen zijn van dreiging vanuit de georganiseerde criminaliteit. Op alfabetische volgorde zijn dit: journalisten, medewerkers van het openbaar bestuur en rechtshandhavers. Per beroepsgroep staat de bestaande kennis hierna in samengevatte vorm weergegeven. Tot slot gaan we kort in op (kroon)getuigen als slachtoffergroep.

Odekerken & Brenninkmeijer (2017) besteden onder andere aandacht aan bedreiging en intimidatie van *journalisten*. Het onderzoek concretiseert enkele gevallen van intimidatie en bedreiging vanuit de georganiseerde criminaliteit tegen misdaadjournalisten en/of de hoofdredactie van het medium waarvoor zij werken. Het onderzoek biedt echter geen aangrijpingspunten om incidenten te kwantificeren en/of ontwikkelingen te schetsen, omdat niet expliciet stilgestaan wordt bij de herkomst van bedreigingen. Derhalve kan niet worden bepaald in hoeverre dreigingen afkomstig zijn vanuit de georganiseerde criminaliteit. Wel wordt de impact van dergelijke bedreigingen geïllustreerd: misdaadverslaggevers overwegen terughoudendheid in hun berichtgeving en ondersteunende medewerkers (zoals geluids- en cameramannen) willen niet langer herleidbaar aan een item verbonden kunnen worden. Daarnaast kunnen kostenoverwegingen – bijvoorbeeld voor beveiliging – een rol spelen in het verzoek van hoofdredacties aan journalisten om aanpassingen door te voeren. Internationaal onderzoek naar bedreigingen vanuit de georganiseerde criminaliteit richting de journalistiek is niet gevonden. Wel wordt dit onderwerp zijdelings benoemd, bijvoorbeeld in Zweden (Nilsson & Örnebring, 2016).

Een tweede beroepsgroep die in de gevonden documentatie naar voren komt, is *het openbaar bestuur*. Slachtofferschap van dreiging vanuit de georganiseerde criminaliteit wordt mede in verband gebracht met de productie van en handel in soft- en harddrugs en de groepen die zich daarmee bezighouden, zoals Outlaw Motorcycle Gangs (OMG's) (Boerman e.a., 2017; Lam, Van der Wal & Kop, 2018). Bedreiging en intimidatie manifesteren zich in de vorm van stalken, chanteren, onder druk zetten, dreigbrieven en het bedreigen van gezinsleden (Bouwmeester & Löb, 2018; Nelen & Kolthoff, 2017; Pro Facto, 2017). De context en aard van bedreigingen worden in de gevonden onderzoeken niet geconcretiseerd. Daarom geven deze onderzoeken een algemeen beeld van de mate van dreiging die medewerkers binnen het openbaar bestuur ervaren en kunnen geen uitspraken worden gedaan over dreigingen vanuit de georganiseerde criminaliteit. Het algemene beeld suggereert dat het percentage slachtoffers relatief stabiel is (Bouwmeester & Löb, 2017). Burgemeesters lijken – wellicht ten overvloede: voor bedreigingen in het algemeen – het hoogste risico op slachtofferschap te hebben; daarna volgen ambtenaren Openbare Orde & Veiligheid (OO&V), wethouders en raadsleden (Pro Facto, 2017).

Binnen de groep *rechtshandhavers* komen medewerkers van de politie en het Openbaar Ministerie (OM) als mogelijk slachtoffer naar voren (Boerman e.a., 2017). Bedreigde medewerkers van het OM geven aan dat bedreigingen in de context van de georganiseerde criminaliteit met name vanuit zwaar criminele groeperingen of criminele woonwagengroepen komen. Slachtoffers zijn vooral 'zichtbare' medewerkers, zoals officieren van justitie (OvJ's). Bedreigde politiemedewerkers melden vaker slachtofferschap dan medewerkers van het OM. Naast de eerder genoemde groeperingen noemen zij eigenaren van dubieuze bedrijven (gokgelegenheden, coffeeshops) als daders (Van der Torre, Gieling & Bruinsma, 2013).

Empirische onderzoeken naar de tegen *(kroon)getuigen* gerichte dreigingen vanuit de georganiseerde criminaliteit zijn schaars. Uit beschouwende artikelen van ter zake doende experts kan echter wel worden afgeleid dat het risico op liquidatie voor personen die tegen de georganiseerde criminaliteit getuigen in het verleden reëel was en nog steeds reëel is (Leistra, 2017; Vugts & Kras, 2017). Verschillende ontwikkelingen, waaronder de toegenomen bereidheid van jonge mannen om een liquidatie uit te voeren in ruil voor geld en het gebruik van zware wapens in de publieke ruimte, vallen in dit kader op (Van Gestel, 2017).

Tegen personen gerichte dreiging in mediaberichtgeving

De mediascan geeft een beeld van de zaken die in de media zijn geweest. Dit beeld is derhalve illustratief en biedt niet de mogelijkheid om harde conclusies te trekken over de ontwikkeling en aard van bedreigingen vanuit de georganiseerde criminaliteit.

In de geïnventariseerde mediaberichtgeving wordt verwezen naar 48 incidenten van een tegen personen gerichte dreiging vanuit de georganiseerde criminaliteit. Daarvan hebben 36 afgelopen vijf jaar plaatsgevonden. Tabel 1 geeft op hoofdlijnen weer welke doelgroepen over deze periode het slachtoffer zijn. Het merendeel van de dreigingen (n=29; 81%) kent haar oorsprong in de jaren 2015, 2016 en 2017.³ Net als uit de literatuur naar voren komt, zijn getuigen en personen die werkzaam zijn binnen de journalistiek, het openbaar bestuur of de rechtshandhaving mogelijke slachtoffers. Medewerkers binnen het openbaar bestuur worden in een aantal van de genoemde artikelen als een ‘nieuwe’ slachtoffergroep genoemd; in een van de geraadpleegde artikelen stelt een medewerker van het OM dat het aantal bedreigingen tegen medewerkers van het OM (i.c. officieren van justitie) geen stijgende trend kent.

Tabel 1. Overzicht van in de media gerapporteerde unieke incidenten van tegen personen gerichte dreiging vanuit de georganiseerde criminaliteit naar slachtoffergroep in de periode 2014 t/m augustus 2018 (n=36).

Slachtoffergroep	2014	2015	2016	2017	2018	Totaal
Getuige	-	-	7	1	1	9
Journalistiek	1	-	2	3	3	9
Openbaar bestuur	1	7	1	3	1	13
Rechtshandhaver	-	3	-	2	-	5
Totaal	2	10	10	9	5	

In de geïnventariseerde mediaberichtgeving wordt ook verwezen naar dreigingen vanuit de georganiseerde criminaliteit die tussen 2000 en 2013 hebben plaatsgevonden. Het aantal incidenten waarnaar in deze berichtgeving verwezen wordt, bedraagt in totaal twaalf. Deze incidenten betreffen overwegend het bedreigen van getuigen; in mindere mate zijn dreigingen gericht tegen de journalistiek. Zo verstoort een OMG een live-uitzending van een talkshow (2000) en wordt een redactieband beschoten (2003). Deze voorbeelden illustreren dat bedreigingen vanuit de georganiseerde criminaliteit tegen de journalistiek niet nieuw zijn.

3. Een dreiging kan langere tijd aanhouden. Dit betekent dat een dreiging die in 2015 wordt vermeld, nog steeds actueel kan zijn. Omdat dit binnen de context van onderhavig onderzoek niet kon worden vastgesteld, is het jaar van oorsprong van de dreiging aangehouden.

Tabel 2. *Overzicht van in de media gerapporteerde unieke incidenten van tegen personen gerichte dreiging vanuit de georganiseerde criminaliteit naar herkomst dreiging in de periode 2014 t/m 2018 (n=36).*

Herkomst dreiging	2014	2015	2016	2017	2018	Totaal
OMG	2	3	1	5	1	12
Drugsmilieu	-	7	-	2	1	10
Traditionele Hollandse netwerken	-	-	4	1	1	6
Nieuwe criminele groeperingen	-	-	5	1	2	8
Totaal	2	10	10	9	4	

In tabel 2 staat weergegeven vanuit welke hoek de geïnventariseerde dreigingen volgens de geraadpleegde artikelen komen. Circa een derde komt voor rekening van een OMG (n=12; 33%). Het aantal in de artikelen gevonden dreigingen dat aan de Nederlandse dan wel nieuwe criminele groeperingen kan worden gerelateerd, ligt in deze periode ongeveer gelijk. De specifieke herkomst van tien dreigingen kon op basis van de mediaberichtgeving niet worden vastgesteld. Wel werd de context van deze dreiging geïdentificeerd als komende vanuit het drugsmilieu.

Een aanvullende analyse laat zien dat vanuit nieuwe criminele groeperingen bedreigingen uitsluitend gericht zijn op getuigen in strafzaken (en hun familie) en de journalistiek. Zowel bedreigingen jegens getuigen als journalisten lijken verband te houden met (mogelijke) kennis over op handen zijnde of lopende strafzaken. Vanuit OMG's lijken dreigingen tegen journalisten vaker verband te houden met het willen beïnvloeden van de beeldvorming. Dreigingen gericht tegen het openbaar bestuur en rechtshandhavers komen overwegend vanuit OMG's en personen die actief zijn binnen de drugscriminaliteit. Een mogelijke verklaring daarvoor, die geopperd wordt in diverse van de geraadpleegde artikelen, is de actievere rol van de gemeente bij het bestrijden van criminaliteit in het algemeen en die van drugscriminaliteit en OMG's in het bijzonder.

Georganiseerde criminaliteit in Nederland

Verschillende groepen worden in de gevonden literatuur en mediaberichtgeving met de georganiseerde criminaliteit in Nederland en met tegen personen gerichte bedreigingen in verband gebracht. Hoewel ontegenzeggelijk sprake is van overlap tussen deze groepen beschrijven we bevindingen voor deze groepen afzonderlijk. Ter referentie naar deze groepen hanteren we de in eerder onderzoek gehanteerde begrippen (zie Van Gestel, 2017).

OMG's

Leden van meerdere Nederlandse OMG's plegen structureel ernstige en gewelddadige misdrijven. Het feit dat ook leidinggevende personen hierbij betrokken zijn, suggereert dat deze en andere delicten (zoals afpersing, drugshandel en witwassen) worden gefaciliteerd vanuit de OMG (Blokland e.a., 2017). OMG's zijn hiërarchisch georganiseerd en kennen strikte interne gedragsregels, die worden afgedwongen met een dreiging van straffen in de vorm van bijvoorbeeld mishandeling. Ernstige mishandelingen en het dreigen daarmee gelden tevens als drukmiddel om voormalig leden af te persen of hen tot zwijgen te dwingen. Daarnaast wordt intimidatie van rechtshandhavers en medewerkers van het openbaar bestuur niet geschuwd (LIEC, 2018; Piano, 2017; Politie, 2014).

Het aantal leden van OMG's stabiliseert sinds 2016 (LIEC, 2018). Daarvoor groeiden het aantal leden en afdelingen van OMG's sterk dankzij een toename van de internationale mogelijkheden om softdrugs af te zetten (Huisman, 2015). Sinds 2012 worden OMG's ook in verband gebracht met synthetische drugs. Zij hebben een rol bij alle schakels van de logistieke keten (van productie tot afzet), de tussenhandel waar het gaat om illegale wapens en het plegen van liquidaties (Boerman e.a., 2017). In zijn algemeenheid wordt genoemd dat OMG's moeilijk te bestrijden zijn vanwege het geweld dat zij gebruiken en het intimiderende karakter dat daarvan uitgaat (Boerman e.a., 2017). Dit sluit aan bij de notie van het LIEC (2018) dat acties gericht tegen medewerkers met een publieke taak samenhangen met de sinds 2012 ingezette integrale aanpak.

Criminele woonwagbewoners

In een uitvoerige beschouwing van de literatuur constateren Van Leiden, Bremmers & Ferwerda (2014) dat deze groep een sterke autonome positie heeft verworven in de productie van en handel in softdrugs. De auteurs verwijzen daarbij naar een belangrijke rol van deze groep in de financiering, de logistiek (zorgen voor kweeklocaties en -materiaal), de kweek (aanleveren van stekken, knippen) en de verkoop. Door hun gemeenschappelijke achtergrond is er een sterke onderlinge vertrouwensband en ontbreekt de noodzaak tot een strak georganiseerde, hiërarchische criminele organisatie. Sinds het begin van deze eeuw en meermaals daarna is gewezen op hun gewelddadige reputatie en de verharding binnen de illegale hennepcultuur die met hun betrokkenheid samenhangt. Geweld wordt overwegend toegepast om de illegale handel te beschermen, waarmee hennepcriminaliteit zich kenmerkt door een sfeer van intimidatie en geweld. Overtredingen van de wapenwet en een mogelijk belangrijke rol van deze groep in de illegale wapenhandel versterken dit beeld.

Traditionele Hollandse netwerken

Dreiging vanuit de Nederlandse onderwereld komt ook vanuit de traditionele Hollandse netwerken. Met deze term wordt verwezen naar gewelddadige criminele structuren die sinds de jaren '80 van de vorige eeuw bij politie en justitie in beeld kwamen vanwege handel in soft- en harddrugs en witwassen. Liquidaties waren geen uitzondering. De huidige dreiging lijkt met name gericht op (kroon)getuigen die betrokken zijn bij op dit moment lopende strafzaken (zie Van Gestel, 2017).

Nieuwe criminelen met een migratie-achtergrond

Sinds 2012 zijn in Nederland tientallen (pogingen tot) liquidaties uitgevoerd. Een nieuwe generatie cocaïnehandelaren wordt hiervoor verantwoordelijk gehouden. Hoewel personen met een Marokkaanse afkomst sterk vertegenwoordigd zijn in deze groepen, zijn hierin ook personen met een andere afkomst (met name de Nederlandse en Antilliaanse) actief. Motieven die ten grondslag liggen aan de beslissing om iemand te liquideren, lijken niet anders te zijn dan in het verleden het geval was: het beslechten van conflicten en getuigen het zwijgen opleggen (Van Gestel, 2017). Dat betekent niet dat er in het geheel geen verschillen zijn. In vergelijking met het verleden ligt de drempel voor het overgaan tot een liquidatie lager. Bovendien wordt minder waarde gehecht aan het leven van toevallige omstanders. Het excessievere en grovere vuurwapengeweld – wat terug te zien is in het min of meer standaard gebruik van automatische vuurwapens in de openbare ruimte – en de onervarenheid met deze wapens van de vaak jonge schutters

zijn hier exemplarisch voor (Boerman e.a., 2017; Van Gestel, 2017). Samengevat suggereert dit dat de opkomst van een nieuwe groep criminelen tot een andere stijl van werken heeft geleid. In het kielzog daarvan lijken andere groepen die actief zijn in de georganiseerde criminaliteit te volgen (Boerman e.a., 2017; Van Gestel, 2017).

Duiding van bevindingen

In deze duiding worden de beschreven bevindingen in samenhang met elkaar beschouwd. De onderwerpen die centraal staan, komen overeen met de hoofdvraag van het onderzoek en de daarbij behorende deelvragen.

Globale ontwikkelingen binnen de georganiseerde criminaliteit in Nederland

Fijnaut (1996) constateert dat aan het eind van de vorige eeuw de georganiseerde criminaliteit in Nederland zich centreerde rondom de handel in drugs. Naar orde van grootte gaat het daarbij om hasj, harddrugs en synthetische drugs. Toonaangevende criminele groepen komen uit de Randstad en het zuiden van Nederland, van waaruit andere Europese landen worden 'bevoorraad'. Op geaggregeerd niveau kan een groot netwerk van personen en groepen worden onderscheiden, die met elkaar samenwerken wanneer dit hun belang dient. Van een strikte hiërarchische organisatie van de georganiseerde criminaliteit is daarmee geen sprake. In zijn onderzoek beschrijft Fijnaut (1996) zeven belangrijke groepen. Uit deze beschrijving kan worden afgeleid dat naast criminele woonwagendwoneers en de Amsterdamse onderwereld een OMG (de Hells Angels) binnen de georganiseerde criminaliteit actief was. Vanuit deze groepen was sprake van niet waargemaakte bedreigingen richting politie- en justitiemedewerkers; dreigingen tegen (mogelijke) getuigen en anderen werden wel waargemaakt. Geweld – waaronder in de vorm van liquidaties – krijgt een prominentere plaats met de komst van Klaas Bruinsma 'omdat hij [...] zich niet alleen met lef en list maar ook met geweld een weg naar de top had gebaand.'

Anno 2018 is de georganiseerde criminaliteit in Nederland nog immer gecentreerd rondom de productie van en handel in drugs. Softdrugs en synthetische drugs worden – in tegenstelling tot bijvoorbeeld cocaïne en heroïne – niet alleen in Nederland afgezet, maar ook geproduceerd. Illustratief daarvoor zijn het aantal hennepplantages en illegale drugslaboratoria dat de afgelopen jaren in Nederland is opgerold. Dit wordt in het meest recente Nationale Dreigingsbeeld verwoord als de 'bijna seriematige ontmanteling van hennepplantages in woonwijken en de vondsten van gedumpt chemisch afval in agrarisch gebied'. Niet anders dan bij de Hollandse netwerken van weleer het geval was, wordt veel belang gehecht aan loyaliteit en het af- en beschermen van criminele activiteiten. Deze aspecten worden doorgaans gerealiseerd door (het dreigen met) geweld tegen personen die deel uitmaken van criminele groepen en/of hun naasten. Een mogelijke uitzondering daarop zijn sleutelspelers binnen het criminele bedrijfsproces c.q. partijen die de productie van en handel in drugs faciliteren, zoals douaniers, havenmedewerkers en elektriciens. Zij worden beloond voor hun diensten (Boerman e.a., 2017; Lam e.a., 2018).

De meest in het oog springende ontwikkeling binnen de georganiseerde criminaliteit en de daarbij betrokken groepen lijkt het toegenomen gemak waarmee tot excessief en grof geweld overgegaan wordt. Dit geweld raakt overwegend aan de criminele activiteiten zelf: interne conflicten en conflicten met concurrerende groepen die ook actief zijn in de drugscriminaliteit worden met geweld beslecht en gekweekte hennep en geproduceerde drugs worden beschermd door het vooruitzicht van hevige repercussies. Bereidheid tot het plegen van geweld lijkt – in tegen-

stelling tot het verre verleden – met andere woorden een randvoorwaarde om een sterke positie te kunnen verwerven binnen de georganiseerde criminaliteit. Meest opvallend daarbij lijkt de lagere drempel om personen te liquideren. Dergelijke liquidaties worden vaak uitgevoerd door jonge, onervaren schutters die in Nederland zelf worden geworven. Hoewel de komst van het *dark web* het regelen van professionele huurmoordenaars uit het buitenland heeft vergemakkelijkt, lijken deze in beperkte mate te worden ingezet.

Invloed op frequentie en ernst van dreiging van tegen personen gericht geweld

Het geïnventariseerde wetenschappelijk onderzoek biedt door de vraagstelling, opzet en rapportage daarvan onvoldoende aangrijpingspunten om gefundeerde uitspraken te doen over frequentie en ernst van dreigingen vanuit de georganiseerde criminaliteit en de ontwikkeling daarin. Omdat mediaberichtgeving waarschijnlijk een zeer beperkte afspiegeling is van het daadwerkelijk aantal bedreigingen, moet bij de interpretatie van op mediaberichtgeving waargenomen ontwikkelingen voorzichtigheid worden betracht. Daarmee biedt de uitgevoerde quickscan onvoldoende houvast voor het leggen van een relatie tussen een ogenschijnlijke verharding binnen de georganiseerde criminaliteit en de ontwikkeling in de mate van dreiging van tegen personen gericht geweld vanuit de georganiseerde criminaliteit. Wel lijken medewerkers binnen het openbaar bestuur – naast reeds bekende doelgroepen als (kroon)getuigen, journalisten en rechtshandhavers – een ‘nieuwe’ slachtoffergroep van deze dreiging te zijn. Hoewel harde cijfers ontbreken, suggereert het bestudeerde bronmateriaal dat de druk die deze beroepsgroep vanuit de georganiseerde criminaliteit ondervindt kan toenemen. De belangrijkste verklaring daarvoor is de rol die vanuit het bestuur wordt vervuld bij de aanpak van de georganiseerde criminaliteit. De impact van dreigingen is groot: burgemeesters luiden de noodklok en wijzen in een breder verband op het ondergraven van het gezag vanuit de georganiseerde criminaliteit. Van een stijgende trend in dreigingen gericht tegen rechtshandhavers die traditioneel reeds een rol vervullen in de aanpak van georganiseerde criminaliteit, zoals officieren van justitie, lijkt geen sprake.

Het verzamelde onderzoeksmateriaal geeft in beperkte mate een beeld van de ernst en het achterliggende doel van dreigingen. Gelet op de meest recente casus gericht tegen de journalistiek, lijkt de ernst van de dreigingen toe te nemen. Meerdere journalisten moesten blijkens mediaberichtgeving worden beschermd vanwege tegen hun leven gerichte dreigingen; de zwaarte van de gebruikte wapens (waaronder een raketwerper) suggereert dat de drempel voor (zwaar) geweld laag lijkt te liggen. Vanwege de beperkingen van het bronmateriaal c.q. het beperkt aantal waarnemingen, kan echter niet zonder meer worden gesteld dat sprake is van een patroon of een trend. Dit geldt evenzeer voor dreigingen tegen getuigen en hun naasten: recent is voor het eerst een familielid van een kroongetuige geliquideerd.

Noodzaak tot meer of andere beveiligingsmaatregelen rondom personen

De vraag of meer of andere beveiligingsmaatregelen rondom personen nodig zijn, kan vanuit twee perspectieven worden bekeken. Het eerste perspectief raakt aan het aantal mogelijke slachtoffergroepen. In dit onderzoek is geconstateerd dat medewerkers van het openbaar bestuur, mogelijk meer dan in het verleden het geval was, een slachtoffergroep vormen van dreiging vanuit de georganiseerde criminaliteit. Deze constatering kan worden gezien in de toenemende nadruk op bestuurlijke maatregelen om te interveniëren in het criminele bedrijfsproces, zoals het sluiten van panden en het intrekken dan wel niet verlenen van vergunningen. Hierdoor zou het

aantal personen dat een beroep doet op bescherming van de daartoe bedoelde stelsels kunnen toenemen. Het tweede perspectief is de ernst van de dreigingen. De veelal genoemde verharding binnen de georganiseerde criminaliteit manifesteert zich het meest zichtbaar in een toename van het aantal (pogingen tot) liquidaties en het grove geweld dat daarbij gebruikt wordt. Een lagere drempel voor het plegen van liquidaties heeft mogelijk gevolgen voor het aantal (kroon)getuigen in tegen de georganiseerde criminaliteit gevoerde strafzaken dat bescherming behoeft. Het onderzoek maakt niet duidelijk in hoeverre de lagere drempel voor het uitvoeren van liquidaties ook geldt voor acties die minder hoog in het geweldsspectrum liggen. Dit betreft dan zowel het dreigen met geweld als het daadwerkelijk uitvoeren daarvan. Indien ook hiertoe sneller wordt overgegaan, volgt dat het aantal personen dat bescherming vraagt in de nabije toekomst mogelijk toeneemt. Een aandachtspunt is het *dark number*. Slachtoffers zitten veelal in een kwetsbare en afhankelijke positie; de impact van dreigingen is mogelijk nog groter bij personen die daarvan geen melding durven maken.

Conclusie

In deze notitie staat beschreven welke globale ontwikkelingen zich voor hebben gedaan binnen de georganiseerde criminaliteit in Nederland en hoe deze ontwikkelingen van invloed kunnen zijn op de frequentie en ernst van dreiging van tegen personen gericht geweld. De bevindingen van het onderzoek zijn gebaseerd op (schaars) recent wetenschappelijk onderzoek en een analyse van mediaberichtgeving. De hoofdconclusie van het onderzoek luidt dat de georganiseerde criminaliteit in Nederland lijkt te verharden, het aantal mogelijke slachtoffergroepen van dreiging vanuit de georganiseerde criminaliteit lijkt toe te nemen en dat in Nederland mensen en middelen aanwezig zijn om gevolg te geven aan doodsbedreigingen. Deze en andere hoofdbevindingen van het onderzoek staan hierna puntsgewijs weergegeven.

Box – Bevindingen op hoofdlijnen

- Bedreigingen vanuit de georganiseerde criminaliteit tegen (kroon)getuigen en andere doelgroepen zijn niet nieuw. Tegelijkertijd is wetenschappelijk onderzoek dat zich specifiek richt op dit onderwerp beperkt beschikbaar;
- Blijkens de geraadpleegde documentatie en mediaberichtgeving over zichtbare en gemelde incidenten, lijkt het openbaar bestuur een relatief nieuwe slachtoffergroep van dreiging vanuit de georganiseerde criminaliteit. Dit kan mogelijk worden teruggevoerd op de toenemende rol van deze beroepsgroep in de criminaliteitsbestrijding. Omdat alleen gekeken is naar zichtbare vormen van bedreiging vanuit de georganiseerde criminaliteit, is vermoedelijk sprake van verborgen zaken c.q. een *dark number*;
- Sinds eind vorige eeuw kan een proces van verharding in het criminele milieu, dat toen en nu overwegend actief is in de productie van en handel in drugs, worden waargenomen. De komst van een nieuwe groep criminelen lijkt een nieuwe impuls te hebben gegeven aan het proces van verharding. Andere groepen die actief zijn binnen de georganiseerde criminaliteit gaan hierin mee;
- Afgemeten aan (pogingen tot) liquidatie en de bereidheid van jonge onervaren schutters om tegen betaling iemand te liquideren, lijkt de drempel voor het plegen van ernstig geweld te zijn afgenomen. Onduidelijk is in hoeverre dit ook voor het uiten en uitvoeren van dreigementen geldt;
- De bevindingen van het onderzoek suggereren dat het aantal personen dat bescherming behoeft vanwege dreigingen vanuit de georganiseerde criminaliteit toeneemt. In hoeverre dit zou moeten leiden tot meer of andere beveiligingsmaatregelen kan op basis van de geraadpleegde bronnen niet worden vastgesteld.

Colofon

In opdracht van Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV)
Met medewerking van Sylvia Dickie Vormgeving en opmaak Marcel Grotens

Tom van Ham en Anton van Wijk

Bescherming van personen

Ontwikkelingen in de dreiging vanuit de georganiseerde criminaliteit

Geraadpleegde bronnen

Blokland, A., L. van Hout, W. van der Leest & M. Soudijn (2017). Not your average biker; criminal careers of members of Dutch outlaw motorcycle gangs. *Trends in Organized Crime*, epub ahead of print.

Boerman, F., M. Grapendaal, F. Nieuwenhuis & E. Stoffers (2017). *Nationaal Dreigingsbeeld 2017. Georganiseerde criminaliteit*. Driebergen: Dienst Landelijke Informatieorganisatie.

Bouwmeester, J. & N. Löb (2018). *Monitor agressie & geweld 2018 decentraal bestuur*. Amsterdam: I&O Research.

Fijnaut, C.J.C.F. (1996). *Georganiseerde criminaliteit in Nederland: De rol van autochtone criminele groepen*. In: M. van Traa (ed.), *Inzake opsporing / Enquêtecommissie Opsporingsmethoden; Nr. VIII*. Den Haag: SDU-uitgevers.

Gestel, B. van (2017). *Verkennde voorstudie liquidaties*. Den Haag: WODC.

Huisman, S. (2015). 'Afschrikking als veiligheidsconcept tegen georganiseerde criminaliteit (bijlage 3)'. In: Van der Putten, F.P., M. Meijnders & J. Rood, *Clingendael Monitor 2015*. Den Haag: Clingendael.

Korten, M.C.P. (2015). *Getuigenbescherming in Nederland*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.

Lam, J., R. van der Wal & N. Kop (2018). *Sluipend gif. Een onderzoek naar ondermijnende criminaliteit*. Den Haag: Boom Criminologie.

Leiden, I. van, B. Bremmers & H. Ferwerda (2014). *Met grof geschut. Reconstructie van een moordonderzoek binnen de criminele woonwagenwereld*. Amsterdam: Reed Business.

Leistra, G. (2017). Spreken is lood. Kan de overheid bedreigde getuigen beschermen? *Justitiële Verkenningen*, 43(5): 81-90.

LIEC (2018). *Voortgangsrapportage Outlaw Motorcycle Gangs 2017 Landelijk Strategisch Overleg integrale aanpak OMG's*

Nelen, H. & E. Kolthoff (2017). *Georganiseerde criminaliteit en integriteit van Rechts-handhavingsorganisaties*. Den Haag: WODC.

Nilsson, M.L. & H. Örnebring (2016). Journalism under threat. Intimidation and harassment of Swedish journalists. *Journalism Practice*, epub ahead of publication.

Odekerken, M.W.A. & A.F.M. Brenninkmeijer (2017). *Een dreigend klimaat. Verslag van het onderzoek 'Bedreigingen van Nederlandse journalisten'*. Utrecht.

Piano, E.E. (2017). Free riders: the economics and organization of outlaw motorcycle gangs. *Public Choice*, epub ahead of print.

Politie (2014). *Outlawbikers in Nederland*. Zoetermeer: Landelijke Eenheid.

Pro Facto (2017). *Criminele beïnvloeding van het lokale openbaar bestuur*. Groningen: Pro Facto.

Torre, E. van der, M. Gieling & M.Y. Bruinsma (2013). *Bedreigen en intimideren van OM- en politiemedewerkers Een onderzoek naar frequentie, aard, gevolgen en aanpak*. Apeldoorn: Politieacademie.

Vugts, P. & H. Kras (2017). Hoe de criminele ladder naar de ondergang leidt. De verschillende types slachtoffers van liquidaties in de Amsterdamse onderwereld. *Justitiële Verkenningen*, 43(5): 55-65.